

אוצר פנינים

לע"נ

ר' ברוך ב"ר יצחק גרינבערג ואשתו מרת שבע בת ר' יצחק ז"ל

ר' נפתלי ב"ר צבי לימאן ז"ל

ר' חיים דוב ב"ר אהרן יצחק הכהן ואשתו מרת רחל בת ר' אליעזר ז"ל

ר' אברהם יוסף ב"ר שרגא פייוויל ז"ל

ר' שרגא פייוויל ב"ר סענדער ואשתו מרת דינה בת ר' אברהם ז"ל

חובר בעזרת החונן לאדם דעת ע"י

חיים דוב בן אאמו"ר הרב יוסף מתתיהו שליט"א לימאן

מהדורת ביקורת

להערות ותיקונים : 08-979-1625

מרומי שדה 44/6 מודיעין עילית

אחד ואחד בטבעו, יש להם פעולה אחרת בהתערבם מין מהן עם מין אחר, ובמלאכת התערבות יש בה צורך שלא הורשו בני אדם להשתמש בהן, כי יודע אלקים שסוף המעשה הוצא לבני אדם באותן צדדין רע להן, ומפני זה מנעם מהם כי יעוד יש באותן צדדי התערבות והתחבולות האסורות לעשות ענין אחר שנאסרו בעבורו, לפי שבה אותו התערבות עולה כ"כ שמבטל מפעולתו לפי שעה כח המול הממונה על שני המינין, והמשל על זה כמו שאתה רואה שהמרכיב מין בשניו מינו יחדשו לברוא מין שלישי, נמצא שביטלה ההרכבה כח שניהם, ועל כן נמנענו מהעלות על רוחנו אף כי נעשה בדינו דבר שמראה בנו רצון להחליף דבר במעשי ה' השלמות, ואפשר שיעלה בדינו מזה רמז משרשי כלאי זרעים ובהמה ושעטנו כי' וזהו שארז"ל למה נקרא שמם כשפים שמכחישים פמליא של מעלה ושל מטה, כלומר שכוחן עולה לפי שעה יותר כי'... (ושם צב, לענין בשר בחלב) "משרשי מצוה זו, לפי הדומה שהוא כענין מה שכתבנו במצות מכשפה, כי יש בעולם דברים שנאסרו לנו תערובתן בסיבת הענין שאמרנו שם, ואפשר שתערובת הבשר עם החלב במעשה הבישול, יהיה סיבת איסורו מן היסוד ההוא. וקצת ראייה לזה לפי שבא האיסור לנו במעשה התערבות אף על פי שלא נאכלנו, שנראה בזה שאין איסורו מחמת נזק אכילתו כלל, רק שלא נעשה פעולת אותו התערבות להרחיק אותו ענין שאמרנו. והזהירו גם כן במקום אחר שאם אולי נעשה התערבות ובל נאכלה ולא נהנה בו, להרחיק הענין, ואפילו אכלו מבלי שנהנה ממנו כלל לוקה, מה שאין כן בשאר כל איסורי המאכלות, וכל זה מורה שיסוד טעמו הוא מחמת התערבות, וכענין שאמרנו בכשוף. זה נאמר מתוך הדחק כי'...

וברבינו בחי (שמות כג, ט) "כל המצות כולן אלקיות, וכל אחת מהן מצוירת לציויר דברים של מעלה כי' על כן נקראו חוקים, לפי שהם חקוקים למעלה. והבשר והחלב דוגמא ורמז כנגדם למעלה דברים מיוחדים כי' אין עיקר האיסור אלא החיבור, והתורה הרחיקתו וגזרה ביניהם הבדל וריחוק כי' ועל כן אמרז"ל לעתיד לבא הקב"ה מגלה להם לישראל מפני מה בשר בחלב אסור כי' אין העולם כדאי ואינו ראוי להתגלות בו הטעם והסוד כי' אולי יחשבו על השם ויהרהרו אחר שתי רשויות חס ושלום כי'... ובריקאנטי (שם) "הבשר והחלב רמוזים לזרועות עולם, וכבר ידעת פירוש 'בשר' מפסוק קץ כל בשר (בראשית ו, יג), והוא הבור רק ממים ומלא נחשים ועקרים, וידעת כי אף השם חרה בעם בעוד הבשר בין שניהם (במדבר יא, לג), ולכן אין ראוי לערבו בבאר מים חיים שהחלב והבשר יוצאים משם בבשר ה' שם, כי אין להכניס כח הטומאה בהיכל הקודש, וידעת ענין החלב מפסוק (ישעיה נה, א) וכלא מחיר יין וחלב, ופסוק (שה"ש ה, א) שחיתי ייני עם חלבי כי' ולא תבשל גדי כי' ולא אמר בפירוש 'בשר בחלב' כי כי' סוד הגדי מסוד הבשר המשתלח, וכנסת ישראל נקראת 'אם', והנה הזהיר שלא לבשל הגדי הנוכח בהיכלי קודש כי'... וברמ"ק (שיעור קומה יג, מד) "ענין עבודה וזה הוא 'השלטת הקליפה', ויש להשלטתם דרכים רבים, ואלו [שהזכיר לעיל שלם: כלאים שעטנו עולה כשפים לא ירכשו גבר שמהל אשה] כולם [=כל איסורים שה"ל נותנים שליטה לקליפה]. ודאי אמנם דרך זה כולל, והפרטי הוא שיש במעשה הכישוף התדבקות בחיצונים המטמאים האדם שהם ממטמנים הדרכים העליונים לנוגה אור ברקו השפעת האור העליון, ויעשה קיצוץ והבדל כי' כלאים כי' שעטנו כי' גילה לנו בורא עולם בתורתו, שהוא ברא שומר כל עשב ועשב, ואמר לו גדל, והמערב הכחות העליונים, יטריחם ויסגור דלתות שערי השפע מפני הקטטה המתרבת והתערובות בכוחות ההם כי'... ובצורה חמור (שם) "הטעם בזה, לפי שאין ראוי לערב הכחות אלו באלו, כח הדין בכח הרחמים וכח הרחמים בכח הדין. כי הבשר הוא מות הדין, בסוד קץ כל בשר (בראשית ו, יג) כי מנפש ועד בשר יכלה הצר (ע"פ ישעיה י"ח), והחלב הוא סוד הרחמים הגמורים למבליעים ונותנים של ישראל, כאומרו (ישעיה א, יח) כשלם ליבניו. והחטא הוא אדום, בסוד הלעיטני נא מן האדום האדום הזה (בראשית כה, לה) ולכן יש להפרידם זה מזה כל אחד על כנו ואת כל

(טעם א' וב' [סרך ע"ז] יכולים להסביר דעיקר הנקודה הוא הבישול או דעיקרו האכילה) וזהו עיקר דעיקר האיסור יהיה מה שהיו עושים עובדי ע"ז, ואנו לא יודעים מה היה עיקר אצלם, ואולי שניהם היו עיקריים אצלם, טעם ג' [רעבתנות] עיקרו על האכילה, טעם ד' [ללמוד מוסר לא לעשות משפע של ה' סיבה להרשע] עיקרו על הבישול, טעם ה' ו' [מזיק לגוף ולהשגה] עיקרו על האכילה, טעם ז' [אכזריות] עיקרו על בישול, וטעם ח' [עירוב כוחות רוחניות] עיקרו על הבישול, וידוע ענין 'כפטיש יפוצץ סלע' / 'אלו ואלו דברי אלקים חיים'. ברמב"ם [טומאת מת א, ב, וכע"ז מאכלות אסורות ט, ב] "אין טומאת משא במת מדברי סופרים אלא דין תורה, ויראה לי שזה ששתק ממנה הכתוב, כדרך ששתק מאיסור הבת לפי שאסר בפירוש אפילו בת הבת, ושחק מאיסור אכילת בשר בחלב לפי שאסר בפירוש אפילו בישולו כי', ובכסף משנה "...א"נ דמשמע שלא אסרה תורה לבשל אלא כרי שלא יבוא לאכול", ולכאורה לרמב"ם לטעמיה [סרך ע"ז] מהיכי תיתי לומר כן, הלא אולי עיקר עבודתם היה בבישול ולא באכילה? ואולי כוונתו דהמסורת מסיני יגלה לנו איך להבין פשטה דקרא³⁴).

עורב למינו" (ובמג"א תצד, סק"ו "דס נעבר ונעשה חלב, והיינו מדין לרחמים". אולי לצרף לזה דברי הפרקי ד"ר"א בטעם איסור שעטנו: להפריד בין צמר שהיה קרבנו של הבל, ובין פשתן שהיה קרבנו של קין.³⁴ ר' יצחק זילברשטיין סיפר (קול הלשון, הרב יוסף אפרתי, יום עיון כלאים, ר' יצחק זילברשטיין 26:00) דאחראי על פיקוח הכשרות במקום אחד בחו"ל שאל את הרב מטישביץ – שהוא צריך לבדוק (בדיקה כימית) שלא עירבבו שומן בשרי בתוך שוקולד חלבי, והיה אפשר לבדוק זה רק ע"י בישול, ושאל אי שרי לבדוק כן או שיש לחוש מצד איסור בישול בשר בחלב? ונעה דשרי ככסף משנה הג"ל דבישול הוא הרחקה לאכילה, וממילא כמ"ש (פסחים יא.) "הוא עצמו מחזור עליו לשורפו, מיכל קאכיל מיניה?!", וכן כאן כיון דבדוק לברר הכשרות אין לחוש שיבא לאכול ממנו, וממילא אין בזה איסור בישול. ר' זילברשטיין אמר ששאל לר' אלישיב בהתרגשות – והלא אי דרשין טעמא דקרא, ואין נילף מבדיקת חמץ דרבנן לבישול בשר בחלב דאורייתא? ור' אלישיב ענה שלא יתרגש כ"כ, בדשטיה מקובצת סוף ב"מ מבואר דאם הטעם גלוי ומוכן – לכיזי דרשין טעמא דקרא. וז"ל השיטה מקובצת קטו. מרשב"א "אלמנה בין עניה בין שפירא אין במשכנין וכו'. בר"א בשלא בשעת הלואה, דלא תחבול כתיב, וחבול שלא בשעת הלואה הוא. והרמב"ם ז"ל שכתב בין בשעת הלואה בין שלא בשעת הלואה, וכן בדברים שעושים בהם אוכל נפש אינו מחזור כלל, וזו אחת מתשובותיו של הראב"ד ז"ל. ואני אומר שהזקיקו לרב ז"ל לומר כן מפני שאסרה תורה לחבול בנז אלמנה, ולמה, אם מפני החשד, אם אפילו עשירה שא"צ להחזיר לה אין ממשכנין, וכיון שכן, מה בין שעת הלואה ובין שלא בשעת הלואה, אם אינא אלא מפני שאסור ליתול ממנה משכון כלל" (עוד ציין ר' זילברשטיין למשך חכמה דברים כבי, שהביא דעת זקנים ביאר איסור חרישה בשור וחמור כי שור מעלה גרה וחמור רואה ומצטער, והעיר מירושלמי האוסר לרכוב על פרדה משום כלאי בהמה [אף דלא שייך כאן צער בעלי חיים]. צ"ע בשלמא בבשר בחלב אולי נימא דמקרי טעם גלוי אחר דשאר איסורי תורה במאכלים הם באכילה ולא בבישול, אך קשה מאד לומר כן בכלאי

(ענף ד – דס)

כד. 'טעמא דקרא' של איסור אכילת דס

ברמב"ם (תמורה ד, ג) "אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם, כמו שביארנו בסוף מעילה, ראוי להתבונן בהן, וכל שאתה יכול ליתן לו טעם, תן לו טעם. הרי אמרו חכמים הראשונים שהמלך שלמה הבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה..."

והנה ב'טעמא דקרא' של איסור דס, הרמב"ם (מו"ג, ג, מד) וסייעתו ביארו כי דס הוא מאכל שדים, והרמב"ן (ויקרא יז, ו) וסייעתו ביארו כי הדס הוא הנפש, ואין ראוי לאכול נפש, וכלהלן:

.

כה. רמב"ם: 'מזון השדים'

כתב הרמב"ם [מו"ג, ג, מד] "דע, כי הדס היה טמא מאד בעיני הצאבה [=עובדי ע"ז הקדומים]³⁵, ועם כל זה היו אוכלים אותו מפני שהיו חושבים שהוא מזון השדים.

"והיו שם אנשים שהיה קשה בעיניהם אכילת הדס, כי הוא דבר שימאסוהו טבע האדם, והיו שוחטים בהמה ומקבלים דמה בכלי או בחפירה, ואוכלים בשר השחיטה ההיא סביב דמה, והיו מדמין במעשה ההוא שהשדים יאכלו הדם אשר הוא מזונם, והם יאכלו הבשר, ובהו תהיה האהבה והאהוה והרעיות להם, בעבור שאכלו כולם על שלחן אחד ובמושב אחד, ויבואו להם השדים ההם לפי מחשבתם בחלום ויגידו להם העתידות ויועילו להם, אלו כולם דעות שהיו נמשכין אחריהם בזמנים ההם ובוחרים אותם, והיו מפורסמות, לא היה ספק לאחד מן ההמון באמתתם", וכע"ז כתבו הספורנו ורמ"ד וואלי³⁶.

בהמה, הלא בכלאי בגדים וכלאי זרעים לא שייך טעם דצער בעלי חיים, ועוד הרי יתכן דכוונת המשך חכמה להיפך – מעיר על הדעת זקנים והיה לו לומר טעם המתאים לפי דינא דירושלמי, ולא דסבר שיש ללמוד מטעם הדעת זקנים להחזיר לרכוב על פרדה, וצ"ע. (וע' לעיל אות ג לענין אי דרשין טעמא דקרא המפורש בפסוק, ולכאורה להנ"ל פשוט דשפיר דרשין, וע"ש דלא נראה כן, וצ"ע. שור' על הג"ל [טעם מפורש בפסוק / טעם ברור וגלוי] באנז. תלמ. חלק כ עמ' תקעז ותקעט).

³⁵ באגרות הרמב"ם [עמוד כה בדפוס ישן] "קראתי בעיני עבודה וזה כולה, כמדומה לי שלא נשאר לי בעולם ספר בענין זה בלשון ערבי אשר העתיקו אותו משאר לשונות עד אשר קראתי והבנתי בו ענייני וירדתי עד סוף דעתו, ומאותם ספרים נחבר לי טעם כל המצוות, כי יעלה על לב כל אדם, שאינם דברים שיש להם טעם, אלא גזירת הכתוב כי' [ואינו כן, אלא יש טעם לכל דבר]".

³⁶ (ספורנו ויקרא יז, ו) "הדם האדירי והדק שבו [=החלק הכי פחות גס שבדם] הוא נושא לכת החיני [=הנפש], ובהיותו הדק שבגמרים הנפסדים [=מהדברים הגשמיים], הוא מזון לשדים בלי ספק ולמבקשים חברתם", וברמ"ד וואלי (ויקרא עמוד נח) "הדם נאסר כשמתאחים בה החיצונים הרבה מאד, ולא הותר אלא דם דגים וחגבים כי' שהחיצונים אינם להוטים אחריה כי' (ושם עמוד קע)

ממשיך הרמב"ם: "ובאה התורה השלמה ליודעיה להסיר אלו החליים הנאמנים, ואסרה אכילת הדס, ועשתה חיזוק באסורו כמו שעשתה בעבודה זרה בשוה, אמר יתברך 'ונתתי פני בנפש האוכלת את הדס', כמ"ש בנותן מזרעו למולך 'ונתתי את פני באיש ההוא', ולא בא זה הלשון במצוה שלישית מלבד ע"ז ואכילת דס, שאכילתו היתה מביאה למין ממני ע"ז והיא עבודת השדים כי', וצוה [ה'] להזותו על המזבח כי', לשפכו שם, לא לאספו כי', וצוה לשפוך דם כל בהמה שתשחט אע"פ שאינה קרבן, אמר על הארץ תשפכנו כמים, ואח"כ הזהיר מלהתקבץ סביבו ולאכול שם, אמר 'ולא תאכלו על הדס'."

• השדים שוכנים במדבר

ממשיך הרמב"ם: "וכאשר התמיד מריים ונמשכו אחרי המפורסם אשר גדלו עליו ולהתחבר אל השדים בכלם סביב הדס, צוה יתעלה שלא יאכל בשר תאווה במדבר כלל, אבל יהיה הכל שלמים, ובאר לנו סיבתו – כדי שישפך הדם על המזבח ולא יתקבצו סביבו, ואמר למען אשר יביאו בני ישראל וגו' ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים כי', וצוה יתעלה כי' כשישחט יכסה דמו בעפר עד שלא יתקבצו עליו לאכול סביבו כי', ודע שזמן זאת האמונה היה קרוב לימי משה רבינו, והיו בני אדם נמשכים אחריה מאד וניסתים בה, תמצא זה כתוב בשירת האזינו, יזבחו לשדים לא אלוה כי',

"לא נאסר בשר תאווה אלא במדבר לבד, כי מן הדעות ההם המפורסמות שהשדים שוכנים במדברות, שם ידברו ויראו, ואמנם במדינות ובישובו אינן נראין, עד שמי שירצה מאנשי המדינות לעשות דבר מאלו השגעונות, יצא מן המדינה ליערות ולמקומות שאינם מיושבים, ולזה הותר בשר תאווה אחר שנכנסו לארץ..." וכע"ז ברמב"ן ורמ"ד וואלי (והוסיף דנקראים שדים כי הם יושבים בשדה)³⁷.

• 'כרת' כי היו להוטים לאכול כדי לידע עתידות

עוד ביאר הרמב"ם [שם, מא] כי חומרת ענשי התורה הם לפי חומר העבירה, או לפי הקושי שבקיום המצוה (=אם

אותם הרוחים רעים שנקראים שדים ושעירים שהם להוטים אחרי הדס כי'... (וע' דברי באריכות להלן בהערה).

³⁷ (רמב"ן דברים יב, כב) "מתחלה בהיותם במדבר יל ישימון ושעירים [=שדים] יקדו שם, והיו כולם יוצאי מצרים הרגילים בהם, אסר להראות הדס על פני השדה ולזכות כלל רק לפני משכן ה' להרחיק אותם מן החטא ההוא כי'..."

וברמ"ד וואלי (ויקרא עמוד קס) "להרחיק את ישראל מן ההרגל הרע שהיה להם קודם לכן, שלימדוהו מן המצרים שהיו זוכחים את זבחייהם על פני השדה, כדי שיבא השדים היושבים בשדות, שלטעם זה נקראו שדים, ויתקבצו שם על הזבח ויתאחזו באותם הדמים, ועי"כ היו מתערכים בהם ומדברים עמהם ושואלים מהם את צרכיהם כי' (ושם עמוד קע) החיות והעופות הם יותר חיצוניים מן הבהמות, ושכונתם בשדות היכן שיושבין שם אותם הרוחים רעים שנקראים שדים ושעירים שהם להוטים אחרי הדס כי'..."

קשה לקיימו צריך עונש גדול deterrent כדי שיסתאמצו לקיימו).

והנה האוכל חזיר חייב מלקות, אך האוכל דם חייב כרת, וביאר הרמב"ם: "...חיוב מיתות ב"ד לא תמצא אותו בדבר מן המאכלות האסורות, מפני שאין בהם הפסד גדול, ואין האדם ניסת בהן מאד כו', ובקצת המאכלות כרת, כידם', לרוב תאותם וזריותם לאכול בזמן ההוא למין ממני עבודה זרה כמו שהתבאר בטמטס"ם [במהדר' ר' קאפח: "בספר טמטס"], ומפני זה בא בו זה החיזוק הגדול..."

ובפסוק (דברים יב, כג) "רק חזק לבלתי אכול הדם", ולכאורה צריך ביאור – למה לי 'חיזוק' בזה, הרי בלאו הכי הוא דבר מאוס (מכות כג: "ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו...")³⁸?

וברמב"ן (שם) "הלשון שאמר 'רק חזק לבלתי אכול הדם' אינו מתישב לי בכל זה, כי מה חזק ואומץ יש בהזהר מן הדם...? אבל נראה לי כי הזכיר בה חיזוק מפני הענין אשר ממנו דבקו בדם במצרים, כי היו זובחים את זבחייהם לשעירים תמיד כמ"ש (ויקרא יז, ז) ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם, וכתוב (דברים לב, יז) יזבחו לשדים לא אלוה, והיתה העבודה ההיא באכילה מן הדם, כי היו מקבצים הדם לשדים והם אוכלים עליו וממנו כאילו הם קרואים לשדים לאכול על שלחן השדים ההם ומתחברים עמהם, וכבר הוזכר זה בספר מורה הנבוכים כו', מזה היו שטופים בו ורודפין אחרי מאד. והנה היו מתבאסים בו ומגיידים עתידות...", וכע"ז בספורנו³⁹.

ובפסוק (ויקרא יט, כו) "לא תאכלו על הדם, לא תנחשו, ולא תעוננו", וברמב"ן "...על דבר הפשט הוא מין ממני הכישוף או הקסמים, כי הוא דבר למד מענינו [=איסור אכילה על הדם מוזכר בקרא יחד עם ניחוש ומעונן, וחזינן שהם ענין אחד], והיו שופכים הדם ומאספים אותו בגומא והשדים מתקבצים שם כפי דעתם, ואוכלין על שולחנם להגיד להם העתידות...", וכע"ז ברשב"ם רד"ק ספורנו ובאברבנאל⁴⁰.

³⁸ וברש"י (שם) "רק חזק לבלתי אכול הדם: ממה שנאמר חזק, אתה למד שהיו שטופים בדם לאכול, לפיכך הוצרך לומר חזק דברי ר' יהודה כו' (ספרי), והא גופא צריך ביאור – למה היו שטופים לאכול דבר מאוס?

³⁹ "רק חזק לבלתי אכול הדם: אע"פ שתקוה באכילתו חברת השדים שיגידו לך עתידות, כאמרם ז"ל (חגיגה טז). [והשדים] שומעים מה שעתיד להיות כמלאכי השרת, לא תאכל הדם להתחבר להם."

⁴⁰ ברשב"ם "לא תאכלו על הדם: לפי פשוטו דבר למד מענינו, לא תנחשו ולא תעוננו, אף זה יעשר כחוקות הגוים שאוכלים על קבר ההרוג לשם מכשפות שלא יינקם בו או מכשפות אחר כו'". וברד"ק (שמואל א יד, לב) "חזק הובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם, וזה דבר הלמד מענינו – לא תנחשו ולא תעוננו",

• נחלקו אי 'שדים' הם מציאות אמיתי או לא

ידוע דלרמב"ם באמת אין מציאות של שדים, וכל כולו אינו אלא דמיון שוא של עובדי ע"ז, א"כ לרמב"ם יתפרש כל הנ"ל ד'איסור אכילת דם' הוא הרחקה מ'טעות' זה [וכמבאר מתוך לשון הרמב"ם שהבאנו לעיל].

ולדעת החולקים וסוברים שיש מציאות אמיתי של שדים כו', יובן דאיסור אכילת דם הוא הרחקה מ'ענין אמיתי שאסרתו תורה. וידוע דנתקבל בישראל כדעת החולקים.

• סרך עבודה זרה

הרי לנו דלדעת הרמב"ם וסייעתו איסור אכילת דם הוא מצד סרך עבודה זרה, וכלשון הרמב"ם הנ"ל: "...כידם', לרוב תאותם וזריותם לאכול בזמן ההוא למין ממני עבודה זרה, כמו שהתבאר בטמטס"ם [במהדר' ר' קאפח: בספר טמטס] כו', דם, שאכילתו היתה מביאה למין ממני ע"ז והיא עבדת השדים"⁴¹.

כו. רמב"ן: כי הדם הוא הנפש

ברמב"ן (ויקרא יז, יא) "...הרב כתב במורה הנבוכים כו', אבל הכתובים לא יורו כן – שהם יאמרו תמיד בטעם האיסור – כי נפש כל בשר דמו בנפשו', כי נפש הבשר בדם הוא' כו', 'רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר'..." (גם רבינו בחי יקרא יז, יא הביא קושייתו הנ"ל)⁴².

וברד"ק (יחזקאל ג, כה) "צויתי לכם לא תאכלו על הדם כי היא עבדת עכו"ם שהיתה חק מן הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם, וזהו דבר הלמד מענינו – לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו". ובספורנו "לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו: כל אלה היו דרכים אצלם בהגדת עתידות בסורם מדרתי רוח טהרה ונבואה לדרכי רוח הטומאה כו'", ובאברבנאל (שם) "צוה תורה לא תאכלו על הדם, והיה זה להיותו מין מע"ז שהיו זובחים את זבחייהם לשדים, והיו אוכלים סביב הדם, ואומרים שהשדים יאכלו את הדם, והם יאכלו את הבשר, והיה כולם אוכלים על שלחן אחד להתחברם יחד באהבה רבה וכמ"ש הרב המורה, ולכן אמרה תורה לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו".

⁴¹ וכלשון הרמב"ן הנ"ל: "רק חזק לבלתי אכול הדם כו' הזכיר בה חיזוק מפני הענין אשר ממנו דבקו בדם במצרים, כי היו זובחים את זבחייהם לשעירים תמיד כמ"ש ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם, וכתוב יזבחו לשדים לא אלוה, והיתה העבודה ההיא באכילה מן הדם", עוד כתב הרמב"ן (ויקרא יז, יא) "במורה הנבוכים כו' להתחבר לשדים כו' ולכן אסרה הדם באכילה כו' ולכן אמר ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כמ"ש בנותן מורעו למולך, שהוא מביא למין ממני עבודה זרה כו'", וכלשון הרד"ק הנ"ל: "לא תאכלו על הדם כי היא עבדת עכו"ם שהיתה חק מן הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם, וכלשון האברבנאל הנ"ל: "צוה תורה לא תאכלו על הדם, והיה זה להיותו מין מע"ז שהיו זובחים את זבחייהם לשדים, והיו אוכלים סביב הדם כו'".

⁴² כמל הנ"ל חזינן דנפש בעל חי מתחבר בדמו. קצת הרחבה בזה: (ספורנו ויקרא יז, יג) "נפש כל בשר דמו בנפשו הוא: כי נפש בעל חי הוא דמו, רוצה לומר האיד הדמי כו' הדם האידוי והדק שבו הוא נושא לכת החיני". (ירך ח' ג, א), "יש באדם מציאות נפש כמו שיש

פירוש: משמעות הפסוקים הוא דאין לאכול דם כי אין לאכול 'נפש' הבהמה, ולא כדי להיות הרחקה מעבודה זרה?

ממילא חולק הרמב"ן על הרמב"ם ואומר דסיבת איסורו הוא כי אין לאכול נפש, אך הטעם שהתורה זירזה "חזק לבלתי אכול הדם" – למה צריך לזה 'חיזוק' – איזה קושי יש בזה? זהו מפני דברי הרמב"ם, כי היו דבוקים באכילת דם כדי להשיג ידיעת העתידות ע"י החיבור אל השדים.

נמצא שהרמב"ן מסכים ליסוד דברי הרמב"ם, אך סובר שאין זה 'סיבת האיסור'⁴³.

• טעם לא לאכול נפש – You are what you eat

לכל הבעלי חיים, משמשת להרגשה והשכלה החקוקה בטבעו. וענין הנפש הזאת בכל הבעלי חיים הוא מציאות אחד דק מאד, נמשך ובא בתוך הזרע אחרי הקלטו, והוא עצמו מתפשט והולך ובונה את הגוף כפי מה שראוי למין ההוא, וכן מתפשט עמו בהתגדלו, ובו תלוי ההרגש, וכן ההשכלה הראויה למין ההוא. כי הנה בבעלי חיים עצמם יש הפרש גדול בהשכלתם, והשכלת בני האדם נבדלת מהשכלת כולם הבדל גדול, ואולם כל זה נעשה בנפש הזאת כפי חוקה הטבעי, וכפי הכנת הכלים המשמשים לה בכל מין ומין לפי מה שהוא. והנה בנפש האדם יבחנו בחינות וכוחות כגון הדמיון והזכרון השכל והרוח, כולם כוחות בנפש מוגבלים בגבולות ידועים ופועלים בדרכים מיוחדים. אמנם מלבד כל זה נמצא עוד באדם מציאות נפשי נבדל ועליון מאד, ואין התכלית בביאתו באדם אלא לקשרו בשרשים העליונים שיש לו להקשר בהם, להיות מעשיו מוליכים תולדתם בכוחות העליונים בבה גדול, ובמציאות הזה נמשך השפע הנשפע אל האדם מן המקורות העליונים, וממנו בנפש שוכנו, וממנו בגוף. והנפש העליונה מנהגת את התחתונה כו' הנפש הזאת מתקשרת בתחתונה, והתחתונה בחלק היותר דק שבה, ונמצא הגוף השתי הנשמות מתקשרים זה עם זה כו'".

(רמ"ד וואלי ויקרא עמוד קע) "זהו הטעם שאסר השי"ת את הדם לישראל, מפני הקשר הגדול הזה שיש לנפש עם הדם שאינם יכולים להתפרד זה מזה, ונמצא שהאוכל את הדם כאילו אוכל את הנפש כו'".

(נפש החיים אד), "נמצא כו' באדם בשלשה כלים: במוח בלב ובכבד, והן המה כלי הנפש רוח ונשמה שבאדם כו'". (שם א, יד) "...ואלו השלשה בחינות, מעשה דיבור מחשבה, הן כלל הבחינות פנימיות של האדם, שהם השלשה בחינות – נפש רוח ונשמה. כי המעשה הוא מבחינת הנפש, כמ"ש והנפש אשר תעשה' והנפשות העיוניות והרבה כיוצא. כי הדם הוא הנפש, שהנפש שורה ומתלבש בדם האדם, ולכן עיקר משכנת ביכבד' liver שהוא כולו דם כו' והדיבור הוא מבחינת הרוח כו' ומשכן הרוח עיקרו הוא בלב כו' ומחשבה היא בחינת הנשמה כו' עיקר משכנת הוא במוח כו' וכן אמרו בב"ר פרשה י"ד חמשה שמות נקראו לה כו' נפש זה הדם כו' רוח כו' נשמה כו'".

⁴³ וזה לשון הרמב"ן [דברים יב, כב]: "הלשון שאמר 'רק חזק לבלתי אכול הדם' אינו מתישב לי בכל זה, כי מה חזק ואומץ יש בהזהר מן הדם...? אבל נראה לי כי הזכיר בה חיזוק מפני הענין אשר ממנו דבקו בדם במצרים, כי היו זובחים את זבחייהם לשעירים כו' וכתוב יזבחו לשדים לא אלוה' כו' וכבר הוזכר זה בספר מורה הנבוכים, וכן שיהיה זה עיקר טעם איסור הדם, כי הכתוב מפרש טעמו – כי הדם הוא הנפש כו' אבל מזה [=מחמת ענין השדים] היו שטופים בו ורודפין אחרי מאד כו'". עוד כתב [ויקרא יט, כו] "לא תאכלו על הדם כו' על דרך הפשט הוא מין ממני הכישוף או הקסמים כי הוא דבר למד מענינו, והיו שופכים הדם ומאספים אותו בגומא והשדים מתקבצים שם כפי דעתם ואוכלין על שולחנם להגיד להם העתידות כו'".

הרי לנו דלרמב"ם 'סיבת האיסור' הוא להיות הרחקה מעבודת השדים, ולרמב"ן – כי אין לאכול 'נפש'.

למה אין לאכול 'נפש'? ביאר הרמב"ן (ויקרא יז, יא) "הנאכל ישוב בגוף האוכל, והיו לבשר אחד, ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר בדמו והיו לאחדים בלב, תהיה עובי וגסות בנפש האדם, ותשוב קרוב לטבע הנפש הבהמית אשר בנאכל, כי הדם לא יצטרך עיכול digestion כשאר הנאכלים שישתנו בעכולם, ויתלה בו נפש האדם בדם בהמה, והכתוב אומר (קהלת ג, כא) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ, ולכן אמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא, כי לכל בשר באדם ובבהמה נפש בדם, ואין ראוי לערב הנפש הנכרת בנפש הקיימת..." וכע"ז באבן עזרא חינוך ר' בחי ורמ"ד וואלי⁴⁴.

ראיתי בזה דברים נפלאים מד"ר פ. פורשיימר (מדען שומר מצוות, בספר Our Miraculous World, עמוד 19):

"The individual is only the abstract exact structure which is temporarily realized by a combination of distinct concrete atoms of matter. The very cells making up the individual, as well as the atoms at their physical base, are constantly exchanged through metabolism, and eventually the physical individual will consist of different matter altogether. Yet its structure is preserved, and with it the memory and all the particular features that make up the individual... Atoms that had once been part and parcel of an individual, meanwhile exhaled or otherwise disposed of as waste, have lost all links to

⁴⁴ (א"ע דברים יב, כה) "[רק חזק לבלתי אכול הדם...] למען ייטב לך [ולבניך אחריך]: שלא יאכל נפש בהמה שתשכשכ בנפשו, גם הנפש והצורה בדמות האב, על כן – לבניך אחריך" (וכע"ז בכלי יקר, לשונו בסמוך). ובחינוך (קמח) "הרמב"ן ז"ל כתב בטעם הדם כי ידוע שהנאכל ישוב בגוף האוכל, ואם יאכל אדם הדם תהיה עובי וגסות בנפש האדם כמו שנפש הבהמה עבה וגסה". וברבינו בחי (ויקרא יז, יא) "הדם הוא הנפש הבהמית, אין ראוי לנו שנערב טבעה בטבעה, ואנו מקבלי התורה צריכים שנהיה זכי הגופות ראוי לקבל המושכלות, ונצטרנו שנגדל טבענו להיותו רך ורחמני, לא אכזרי, ואלו היינו אוכלין הדם, היה מוליך בנפשנו אכזריות וגסות טבע וקרוב שתהיה כנפש הבהמית, כי הדבר הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל ויוליד לו טבע כיוצא בו, ואין הדם כשאר המאכלים שישתנה בעיכול, לכן אמר 'כי נפש הבשר בדם היא', כי לכל בשר – נפש בדם, ואין ראוי לנו לערב הנפש הנכרת בנפש הקיימת", וברמ"ד וואלי (ויקרא עמוד קסט) "כי הדם הוא הנפש, ונמצא שנפש הבהמית נבדלת בגופו מן כל האוהות הבהמיות, ואם הוא הולך אחריהן נמשל כבהמות נדמו, וזהו הטעם שהשי"ת הזהיר והחמיר את האיסור הזה לישראל כמה פעמים, לפי שהם לבדם מכל האומות נקראים אדם, ולכן צריכין לשמור את עצמן בכל מיני שמירות שלא יצאו מדרגת אדם כו' כי נפש הבשר בדם היא: ונמצא באכלו את הדם, כאילו אוכל את נפש הבהמה ממש, ונרבקת בנפשו וגורמת לו לחטוא בתאוות הבהמיות כו'".

מתירין בכל ענין, מ"מ רוב העוסקים בזה אינן נפטרים מהם בשלום, על כן שומר נפשו ירחק מהם."

ובשו"ע (או"ח שו"ח) "לשאול מן השד, מה שמותר בחול מותר בשבת."

הרי דמשמעות חז"ל כי שדים הם ענין אמיתי אשר ברא ה' בעולמו, וכדעת הכוזרי ורמב"ן וגר"א וסייעתם.

ה. למה אין השדים מצויים בינינו כבזמן חז"ל?

(פסחים קיב:) "תניא לא יצא יחידי בלילה לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות מפני שאגרת בת מחלת, היא ושמונה עשרה רבוא של מלאכי חבלה, יוצאין, וכל אחד ואחד יש לו רשות לחבל בפני עצמו. מעיקרא הוה שכיחי כולי יומא, זמנא חדא פגעה ברבי חנינא בן דוסא, אמרה ליה – אי לאו דמכרוך עלך ברקיע הזהרו בחנינא ובתורתו, סכנתך. אמר לה – אי חשיבנא ברקיע – גוזר אני עליך שלא תעבורי ביישוב לעולם. אמרה ליה במטותא מינך שבק לי רווחא פורתא, שבק לה לילי שבתות ולילי רביעיות. ותו חדא זמנא פגעה ביה באביי אמרה ליה אי לאו דמכרוזי עלך ברקיע הזהרו בנחמני (רשב"ם: אביי) ובתורתו, הוה סכנתך, א"ל אי חשיבנא ברקיע, גוזרני עלייך שלא תעבורי ביישוב לעולם. הא קא חזינן דעברה [=כלעיל דהיו נראים כל זמן שלא היו ג' בני אדם יחד]? אמרי הני גזייתא נינהו (רשב"ם: כשהולכים במבואות שבילי כרמים וסוסיהם משתמטין ובורחין ביישוב) דשמטי סוסיא, ואתו דברי להו [=הם מגיעים ליקח הסוסים שברחו מהם, ושוב מסתלקים ממקום ישוב]."

ובחולין (קה:) "הנהו שקולאי (רש"י: נושאי משאות בשכר) דהוו דרו חביאת דחמרא, בעו לאיתפוחי, אותבוה תותי מרזיבא (רש"י: צינור המקלח מים מן הגג), פקעה (רש"י: ששברה המזיק), אתו לקמיה דמר בר רב אשי, אפיק שיפורי, שמתיה (רש"י: למזיק), אתא לקמיה, אמר ליה אמאי תעביד הכי? אמר ליה היכי אעביד, כי אותביה באונאי (רש"י: הושיבוה באוני, שהייתי ישן שם), אמר ליה את בדוכתא דשכיחי רבים מאי בעית, את הוא דשנית, זיל שלים..."

אולי 'מוזיק' הנ"ל לא היה צריך להיות במקום רבים כי כבר שלחום ר"ח בן דוסא ואביי (מר ב"ר אשי היה אחיהם בסדר הדורות), א"נ 'סוג זה' של מוזיקים לא היה אמור להיות במקום ישוב גם לפני כן (כי אולי אגרת בת מחלת וחילוליה לחוד, ו'מוזיק' לחוד).

בפשטות לפרש דענין ר"ח בן דוסא ואביי היה משמים כי 'זה לעומת זה עשה האלקים' – כיון דקדושה יורדת במשך הדורות, ממילא סידר ה' שגם הטומאה תרד (וכעין חגיגה ה:).

ברמב"ן (ויקרא יז), "יקראו שדים בעבור שמשכנם במקום שדוד [=כלי יישוב desolate] כגון המדבר, ועיקר מציאותם בקצוות כגון פאת צפון התר"ב מפני הקור".

(וברמ"ד וואלי (ויקרא עמוד קסד) "המצרים שהיו זוכחים את זבחייהם על פני השדה, כדי שיכאו השדים היושבים בשדות, שלטעם זה נקראו שדים..." וכע"ז בנשמת חיים שם. לזה 'שד' = מלשון 'שדה', ולרמב"ן – מלשון 'שדוד').

צ"ע, דלהנ"ל משמע דנסתלקו ממקום ישוב רק בזמן חז"ל (ע"י ר"ח בן דוסא ואביי), והרי כבר נקראו 'שדים' בתורה, וכלעיל? אולי תמיד היה עיקר מושבם במקום שאין אנשים, ובזמן חז"ל נתגרשו מכל וכל, א"נ אגרת בת מחלת וחילוליה לחוד, ו'שדים' לחוד, והשדים תמיד לא היו מצויים במקום ישוב.

(ענף ב – כישוף)

1. כישוף = דבר אמיתי שאסרתו תורה, או כולו שקר?

(חגיגה ג:) "איזה שוטה, היוצא יחידי בלילה והלך בבית הקברות והמקרקע את כסותו. איתמר ר' הונה אמר עד שיהו כולן בבת אחת, ר' יוחנן אמר אפילו באחת מהן, היכי דמי כו', לעולם דקא עביד להו דרך שטות, והלך בבית הקברות – אימור כדי שתשרה עליו רוח טומאה הוא דקא עביד", וצריך להבין – הרי זה מוסיף שטות על שטותיה, ואיך נימא דמפני שרוצה שתשרה עליו רוח טומאה אין דינו כ'שוטה'?

והנה נודע שנחלקו רבותינו בענין כישוף: לדעת הרמב"ם⁴ כל כישוף אינו אלא אחיזת עינים sleight of hand, ואינו כח אמיתי, וכך דעת אבן עזרא⁵ ורד"ק⁶ ורלב"ג⁷ (הרד"ק

⁴ (פהמ"ש ע"ז ד, טו' המצוות לאו לא-לח הלכות ע"ז יא, ד-טז מו"נ גלו נרע' שמונה פרקים ירש פרק ח), וזה לשון הרמב"ם (הלכות ע"ז שם) "לא תחשו כו' קוסם כו' מעונן כו' אע"פ שלא עשה מעשה אלא הודיע אותן הכוזבים שהסכלים מדמין שהן דברי אמת כו' חזיר כו' מעלה על דעתו בסכלותו שאותן הדברים מועילין כו' דורש אל המתים כו' אוב וידעני כו' מכשף כו' ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב הן, והן שהטעו אסרה אותן, אינו אלא מן הסכלים הארצות כדי שיהיו אחריהן, ואין ראוי לישראל שהן חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו ולא להעלות על הלב שיש בהן תעלה כו' כל המאמין בדברים אלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודברי חכמה אבל התורה אסרה אותן, אינו אלא מן הסכלים ומחסי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלמה, אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברים שאסרה תורה אינן דברי חכמה, אלא ותו והכל שנמשכו בהן חסירי הדעת ונטשו כל דרכי האמת בגלגלן."

⁵ (שמות ז, יא ויקרא יט, לא) "מכשפים משנים דבר התולדות 'למראית העין' כו' ריקי מוח אמרו, לולי שהאבות אמת, ג"כ דרך הכישוף, לא אסרם הכתוב [=שם המביאים ראייה ממה שהתורה

שם הביא שזה גם דעת ר' סעדיה גאון ור' האי גאון ור' שמואל בן חפני גאון. צ"ע אי החולקים יישובו לדעת ר' האי לא יתכן רק שתשלוט בעלת אוב על נפש 'נביא', אבל לא דדעתו כדעת הרמב"ם וסייעתו, וכן משמע קצת מלשון המלבי"ם שהבאנו להלן).

מאידך, לדעת הרמב"ם⁸ כישוף הוא ענין אמיתי שאסרתו תורה, וכך סוברים הרשב"א חינוך ר"ן ורד"ב רמ"ק נשמת

אסרה אוב וכישוף, שהם עניינים אמיתיים, דאילו היו שקר אין צורך לאסרם, ואני אומר היפך דבריהם, כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר, והעד [=הוכחה לכן] האליליים והפסילים [=כמו ענין עבודה זרה אסרה תורה ואין בו תועלת].

⁶ (שמואל א כח, כד) "ומב"ם כו' וראינו מחלוקת בין הגאונים בדבר הזה, וכולם נשתנו כי מעשה האוב הכל ותחתו ודברי כזב ותחתו כו' זהו פירוש רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל, ואמר אע"פ שמשמעות דברי החכמים ז"ל בגמרא כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל, לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל. אבל רב סעדיה ורב האי הגאונים ז"ל אמרו, אמת הוא כי רחוק הוא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב, אך הבורא יתברך החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבוא עליו, והיא האשה אשר לא ידעה בכל אלה נבהלה, כמ"ש ותדעך בקול גדול, ואשר אמרה האשה את מי אעלה לך, דברי היחוללים הם, כי דעתה היה לעשות כמנהגה. אלה דבריהם כו' אין זה הדעת מקבלו, והנכון הוא מה שפירשנו [לכאורה כוונתו להסכים לדבר ר"ש בן חפני גאון].

⁷ (שמואל א כח, כט) "ראוי שתדע כי ענין האוב הוא לעזור הדמיון כו' ישמע דברים מה לפי מחשבתו כו' הראתהו לה דמיונה אחר עשותה פעולות מה לעזור דמיונה כו', על דרך האמת לא הועלה ממנו ולא הגיע ממנו דברו לשאול על דרך האמת, אבל היה זה כולו פועל מפעלות הדמיון כו'" (ע"ש).

⁸ (דברים יח, ט דרשת תורת ה' תמימה [כתבי רמב"ן עמוד קמט], ובשולח ה' אברהם כ"ב ויקרא יט, לא) ריקי מוח אומרים כו' [מובא לעיל] ואם נתחסד בזה לשקר נודה לדבריו, אכן זאת המדה מגרעת היא לנו [=אם נודה לדברי האב"ע יהיה זה חסידות (=דמבטל מה שאסור מכל וכל) כי לפי האמת הם דברים אמיתיים ורק שאין מהם תועלת, ולכן לומר כדברי האב"ע אינו 'מעלה' אלא 'חסרון']. מפני שדבר ברור הוא שיש בהם אומרים קצת עתידות, וכן אמרו בראיה שמות רבה (ויק"ר לבב), ובמדרש משלי כו' והנה פירש טעם איסורן בישראל, מפני זה שיהיו כולם לה, על כן תמים תהיה עם ה' אלקיך, ופירוש תמים, שלם, כלומר שיהיו כולם שלמים להקב"ה ולא יהיה מהם חלק לכוכבים ומזלות או לשדים כו' האומות יש להם לדעת העתידות שלהם ע"פ מנחשים וקוסמים כו'". עוד כתב (ע"ה שם) "דע והבן בעניני הכשפים, כי הבורא יתברך כאשר ברא הכל מאין, עשה העליונים מנהיגי התחתונים אשר למטה מהן, ונתן כח הארץ וכל אשר עליה כוכבים ומזלות כו' מלאכים ושרים כו' היה מנפלאותיו העצומות ששם בכח המנהיגים העליונים דרכי תמורות וכוחות להמיר הנהגת אשר למטה מהם כו' ועל כן אמר בעל ספר הלבנה החכם בגרמנוסי"א כו' וזה סוד הכשפים וכוחם שאמרו בהם שהם מכחישים פמליא של מעלה, לומר שהם היפך הכוחות הפשוטים, והם הכחשה לפמליא בצד מהצדדין, ועל כן ראוי שתאסור אותם התורה שינוע העולם

חיים רמח"ל (דרך ה' ג,ב,ט) גר"א ומלבי"ם, וכן משמע ברש"י (ע' להלן) וריב"ש¹⁰. (וידוע דבכל פלוגתא כזה דרך האחרונים לנקוט כדעת הרמב"ן והמקובלים).

למנהגו ולטבעו הפשוט שהוא חפץ בוראו, וגם זה מטעמי איסור כלאים כו' ורבים יתחסדו בכשפים לומר שאין בהם אמת כלל כו' ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים, ורבותינו ג"כ יודו בהם כמ"ש כו' אבל יש לענין הזה סוד, וכבר הודיענו (ויקרא יח, כה) כי יש למזלות שרים ינהיגו אותם כו' וכל זה איננו תועבה לעמים, אבל חכמה תחשב להם כו' אסר לך ה' המעשים האלה הנזכרים בעבור שהם תועבות לפניו כו' ואסר לך הנחשים והקסמים בעבור שעשה לך מעלה גדולה לתתך עליו על כל גויי הארץ, שיקים בקרבך בנביא כו' ולא תצטרך אתה בעתידות אל קוסם ומנחש שיקבלו אותם מן הכוכבים או מן השפלים בשרי מעלה שאין כל דבריהם אמת ולא יודיעו בכל הצריך כו' ובספרי (שופטים קעד) לא מעוגנים ואל קוסמים ישמעו, שמא תאמר להם יש כמה לשאול ולי אין לי, תלמוד לומר ואתה לא כן נתן לך ה' אלקיך, והנה זו ראייה בכל מה שפירשנו, כי הנחשים שורש דבר נמצא בהם, ולכן היה לישראל טענה במניעה מהם, (ובתשבותו הנדפס בשו"ת הרשב"א) "הרמב"ם ז"ל כו' האריך לומר שדברי הכל ושטות הם והמאמין שיש בהם ממש בכלל נשים ועמי הארץ הם. ושמעתא כולה ליתא הכי [=כל סוגיית הגמרא לא משמע הכין]. ועוד דאפילו בניחוש נמי לא משמע הכי מעובדא דרב עיליש (גיטין מה), ובב"ר כו' שמתני בבירור שמנהג אלמניי' לסטוק דבריר שדים ומשכיעים אותם ומשלחים אותם ומשתמשים בהם בכמה ענינים כו'."

⁹ ברשב"א (שו"ת א, תיג) "כתבת כו' לא תעוננו, שהתורה לא אסרה אלא דבר שיש בו קצת עיקר שיש בו כדי לטעות, אלו דברין, ואפשר שהוא כן, אבל הרב ז"ל [=הרמב"ם] כתב כו' ואלו היה בדיעו להכריע היה נראה יותר כמו שאמרת, לפי שאמרו כו' וכן באוב וידעני בשאל [=המלך] ובחטומי מצרים שהעיד התורה השלמה שעשו בלטיהם ובלטיהם כו' תמים תהיה עם ה' אלוךך (דברים יח, יג), ו'תמים' הכתוב כאן פירושו כו' שלא נשתבש ונחוש להבלי הדמים הקוסמים והמנחשים ואוכלי הדם ככוונתם הרעה להמשך להם שדים לא אלוה, רק היות הם עם ה' כו'". ובחינוך (מצוה כט) "כישוף כו' בא כנגד חפץ השם, שהוא חפץ בישבור ושיחנהג הכל בדרך הטבע שהוטבע בתחלת הבריאה, זה בא לשנות הכל, וענין הכישוף הוא לפי דעתי כו' שהשם ב"ה שם בתחלת הבריאה לכל דבר ודבר מדברי העולם טבע לפעול פעולתו טובה וישרה לטובת בני העולם אשר ברא, וצוה כל אחד לפעול פעול למינהו כמ"ש בפרשת בראשית כו' וגם על כל אחד ואחד המשיח כח מלמעלה כו' ומלבד פעולתן שעושה כל אחד ואחד בטבעו, יש להם פעולה אחרת בהתערב מין מהן עם מין אחר, ובמלאכת התערבות יש בה צדדין שלא הורשו בני אדם להשתמש בהן, כי יודע אלקים ססוף המעשה היוצא לבני אדם באותן צדדין רע להן כו' לא נאסרו רק מצד הנוק שבהן. ועוד כו' ענין אחר שנאסרו בהעבור – לפי שכח אותו התערבות עלה כ"כ שמבטל מפועלו לפי שעה כח המזל הממונה על שני המינין כו' ועל כן נגמנו מלהעלות על רוחנו אף כי נעשה בדיעו דבר שמראה בנו רצון להחליף דבר במעשי ה' השלימות כו'". ובר"ן (דרוש ד עמוד קסה בדפוס חדש) "ענין הכישוף שאסרה אותו התורה כו' אין ספק שהוא ענין אמיתי, אע"פ שהוא [=הרמב"ם] ז"ל כתב כו' אין זה דעת רבותינו ז"ל בכמה מקומות כו'". וברד"ב (שו"ת 1695) "הרמב"ם כו' ס"ל שהכל הכל, ואין שם לא אחיזת עינים ולא כישוף אלא הכל תחבולה, אבל האמת הוא שיש מעשה כשפים ומעשה שדים ומעשה אחיזת עינים בפועל, שאם לא כן לא היה הכתוב מחייב מיתה למכשף מפני מעשה ההבל כו' וכי יעלה על הדעת שמה שהיו עושים החרטומים לפני פרעה היה תחבולה וקלות ידים? ! אין הדעת סובלתו, אלא שהיו עושים מעשה כישוף ע"י שדים, ומעשה שדים וכשפים מפורסם אצל רז"ל, גם אצל ההמונין, וז"ל הרמ"ק (שיעור קומה יג, מא) "כשפים כו' הקבלה האירה עינינו בסוד הקליפות, וענין ע"ז

ד. למה החמירה תורה כ"כ בכישוף?

והנה כישוף היא עבירה חמורה וענשו במיתה ("מכשפה לא תחיה", שמות כב, יז), וצ"ע להבין הסיבה לגודל חומרתה לפי דרך הרמב"ם וסייעתה, ולפי דרך הרמב"ן וסייעתה, וכלהלך:

לפי דרך הרמב"ם:

הרמב"ם ביאר דהוא הרחקה מעבודה זרה, וחומרתו נובע מחומרת ע"ז.¹¹

הוא השלטת הקליפה, ויש להשלטתם דרכים רבים, ואלו כולם [=כשפים...] ודאי [=כולם גורמים השלטת הקליפות], אמנם דרך זה כולל, והפרטי הוא **שיש במעשה הכישוף התדבקות בחיצונים המטמאים האדם, שהם מטממים הדרכים העליונים כו' ויעשה קיצוץ והבדל בין השכינה כו'** עמוד והתבונן בטעמי המצוות לרשב"י ויאורו ענין כו", וז"ל הנשמת חיים (לר' מנשה בן ישראל, מגולי ספרד, ג'כ, ג'ט, ג'כג) "הרמב"ם כו' הרי אברהם בן עזרא כו' וחמיהה גדולה היא בעיני, כי הלא בתורה הקדושה מפורסם ענין חרטומי מצרים ומה שעשו בלטיהם ובלהטיהן וענין שאלת האוב בשאל וענין השדים בכמה מקומות אשר זכרנו כו'". ובגרי"א (י"ד קצט סק"ג, וגדפס ברמב"ם פרנקל ע"ז יא, יא) "...אבל כל הבאים אחריו [=אחרי הרמב"ם] חלקו עליו, שהיה הרבה לחשים נאמרו בגמרא, והוא [=הרמב"ם] נמשך אחר הפילוסופים האורורה, ולכן כתב שכשפים ושמות ולחשים ושדים וקמיעות הכל הוא שקר, אבל כבר הכו אותו על קדקדו, שהרי מצונו הרבה מעשיות בגמרא על פי שמות וכשפים כו' והתורה העידה (שמות ז, יב) 'ויהיו לחנינים' כו' וכן קמיעין בהרבה מקומות ולחשים רבו מלספר, והפילוסופים הטחו ברוב לקחה לפרש הגמרא הכל בדרך הלצ"י ולעקר אותם מפשטן, וח"ו איני מאמין בהם ולא מהם מהם מהמונם, אלא כל הדברים הם כפשטן, אלא שיש בהם פנימיות, לא פנימיות של בעלי הפילוסופים שזרקין אותו לאשפה שהם חצוניות, אלא של בעלי האמת", ובמלבי"ם (שמואל א כח, יב) "המפרשים האריכו בדבר הזה מאד, כאשר יפלא איך יצויר שאשה בכשפיה ממשול על נפש הנביא" [=שמואל הנביא, דמשמע שבעלת האוב העלתה נשמתו] הצרורה בצרור החיים ממעונה כו' הגאון ר' שמואל בן חפני כו' רלב"ג כו' ר' האי גאון ר' סעדיה כו' ויאמר מה"ר יצחק אברבנאל ששד התלבש בגופו של שמואל והוא אשר קראוהו הכתובים בשם שמואל מצד גופו, ויאמר בעל עקידת יצחק שהיא התחילה בפעולה ועי"כ התעורר שמואל מעצמו, לא ע"י הכרח האוב. אולם למה לנו הדחוקים העצומים האלה, הלא חז"ל באגדותיהם ספור מעשה אוב שהיה נהוג עדיין בימי חכמי המשנה והתלמוד, והעירי ששה בכוחם להעלות הנפשות מקבריהם ממש כו' וכל זה ספור מצד שהיתה המלאכה הזאת נודעת, נהגת בימיהם, וידעו כל סגולותיה. אולם אשר תתפלא איך ימשול הכישוף על נפש הנביא כו' יש כח להאוב למשול עליה כו' תיכף במות האדם ותשוב אל האלקים אשר נתנה, אולם הנפש ההיולאנית המתהווה עם הגויה [=הגוף], היא לא תסתלק עד כלות הגויה בקבר אחר י"ב חודש כו' ויש כח להאוב למשול עליה כו' ובכל זאת נשמת שמואל העליונה בכבודה תעמוד לפני ה' בארצות החיים, כי רק הרוח שהוא דבוק עדיין עם הגויה האוב שליט ברוח לכולא את הרוח ע"י הקסם כו'".

¹⁰ (סימן צב) "משנין ע"י כשפים טבע הדבר המסודר מן השמים, וליעשות מן המטה נחש, כמו שעשו חרטומי מצרים בלהטיהם שהם מעשה כשפים, ואמרו וז"ל במדרש (שמו"ר ט"א) **שהם נעשים ע"י מלאכי חבלה כו'** ומעשים יש בתלמוד שבמעשה הכישוף משנין הדבר להיפך ממה שהוא כדאמרין כו' מעשי שדים כו'".

¹¹ (הלכות ע"ז שם) "לא תנחשו כו' קוסם כו' מעונן כו' חובר כו' דורש אל המתים כו' אוב וידעניו כו' מכשף כו' ודברים האלו כולן

בשבט יהודה (פרק ס"ה, ויכוח המלך דון אלפונסו מפורטוגל ודון יוסף בן יחיא, והובא גם בילקוט ויכוחים עמוד 162) "אמר המלך: ...שאלה חמישית: אם הקסם והכישוף הוא דבר שאין בו ממש, למה תורתכם אמרה לענוש להולך באותם הענינים שלא השיגה שכלו והלך אחרי ההבל? תשובה: אותם שהלכו בענינים האלה חשבו לאמת, והפסידו ימיהם בשקר ואת ה' עזבו, לכן ראויים הם לעונש גדול".

לפי דרך הרמב"ן:

בדרשות הר"ן (סוף דרוש ד עמוד קסו בדפוס חדש) "כישוף כו', למה תאסור אותו התורה? ונגלה לי תירין דבר זה ממ"ש רז"ל (סנהדרין סז): בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים, ופירש"י ז"ל שמעשה כשפים הם ע"י מלאכי חבלה, ועל זה הענין בעצמו מבואר, והוא שע"י מעשה הכשפים יוכנו הגופים התחתונים לקבל רושם ושפע מצד מלאכי חבלה, וזהו ענין ראוי שתאסור התורה כו', לא ירצה ה' יתברך שנכין בצד מה הגופות התחתונים לקבל רושם ושפע מלאכי חבלה, והוא כי אמנם נבראו להיות כלי זעמו של ה' יתברך לבד, לא שישפיעו כוחותיהם במציאות, כי אם כאשר ירצה להשחית אומה או אישים כו', ואשר יתעסקו בענייני הכשפים יכינו התחתונים לקבל רשמי המשפיעים רע, והוא היפך מה שסודר בפמליא של מעלה¹², וקרוי לזה כתב החינוך¹³.

דברי שקר וכזב הן, והן שהטעו בהן עובדי ע"ז הקדמונים לגויי הארצות כדי שינחו אחריהן כו'". (מור"נ ג'לז), "המצות אשר כלל אותה הכלל השני הם המצות אשר ספורנו בהלכות ע"ז, ומבואר הוא שהם כולם להציל מטעות ע"ז ומדעות אחרות בלתי אמתיות התגלגלו עם ע"ז, כמענון ומנחש ומכשף וחוכר חבר ושואל אוב כו' וכן יחשבו שהפעולות ההם אשר בעשותם אותם יעשה להם הכישוף הם מיני עבודות לכוכב ההוא, וירצוהו הפעל ההוא או המאמר ההוא או העישון, ולזה יעשה לנו מה שנרצה. ואחר זאת ההקדמה אשר התבאר לך מקריאת ספריהם הנמצאים עתה בידינו כו' שמע דברי: אחרי שכונת התורה כולה וקטבה אשר עליה חסוכ הוא הסרת ע"ז ומחות זכרה, ושלל יחשב בכוכב מן הכוכבים שהוא מדיק או מועיל בדבר מאלו הענינים הנמצאים לבני אדם, שזה הדעת הוא המביא לעבדם, התחייב בהכרח שיהיה כל מכשף, כי כל מכשף הוא עובד ע"ז בלא ספק, אבל בדרכים מיוחדים זורים בלתי דרכי עבודת ההמון לאלהות ההם כו'". (וכע"ז גם בפהמ"ש ע"ז פרק ד.)

¹² משמע דחומרתו הוא שמשנה רצון ה' בסדר הנהגת הבריאה, וכע"ז הם דברי הרמב"ן דלעיל "...ועל כן ראוי שתאסור אותם התורה שינחם העולם למנהגו ולטבעו הפשוט שהוא חפץ בוראו", וע' בסמוך מהרמב"ן.

¹³ (שם) "כישוף כו' בא כנגד חפץ השם, שהוא חפץ בישובו ושינהג הכל בדרך הטבע שהוטבע בתחלת הבריאה, זה בא לשנות הכל כו' השם ב"ה שם בתחלת הבריאה לכל דבר ודבר מדברי העולם טבע לפעול פעולתו טובה וישרה לטובת בני העולם אשר ברא, וצוה כל אחד ואחד המושל כח מלמעלה כו' ומלבד פעולתן וגם על כל אחד ואחד המושל כח מלמעלה כו' ומלבד פעולתן שעושה כל אחד ואחד בטבעו, יש להם פעולה אחרת בהתערב מין מהן עם מין אחר, ובמלאכת התערבות יש בה צדדין שלא הורשו בני

מאידך, ברמ"ק (שיעור קומה יג, מא) "כשפים כו', הקבלה האירה עינינו בסוד הקליפות, וענין ע"ז הוא השלטת הקליפה, ויש להשלטתם דרכים רבים ואלו כולם [=כשפים...] ודאי [=כולם גורמים השלטת הקליפות], אמנם דרך זה כולל, והפרטי הוא שיש במעשה הכישוף התדבקות בחיצונים המטמאים האדם, שהם מטממים הדרכים העליונים כו', ויעשה קיצוץ והבדל בין השכינה... ובדרך ה' (ג, ב, ט), "...ענין הכישוף והדרישה אל המתים שהרחיקתנו התורה מהם, וענינם, הוא המשיך ע"י הזכרות בתנאים ידועים השפעות הטומאה וזוהמא, מה שהוא הריחוק היותר גדול ממנו יתברך שמו, היפך הדביקות בו ממש...", וכן יובן מדברי הנשמת חיים דבסמוך, וכן משמע מדברי הרמב"ן הנ"ל "והנה פירש טעם איסורן בישראל, מפני זה, שיהיו כולם לה', על כן תמים תהיה עם ה' אלקיך, ופירוש תמים, שלם, כלומר שיהיו כולם שלמים להקב"ה ולא יהיה מהם חלק לכוכבים ומזלות או לשדים".

ולפ"ז יובן בטעם גודל חומרתו, דאינו שינוי סדר שרשי הבריאה לחוד (כלעיל בשם ר"ן וחינוך), אלא נוסף על כך: כי הרי מטרת התורה והמצוות הם להדביק האדם לקונו (מסילת ישרים פרק א, דרך ה' א, ב, א), וכישוף גורם ההיפך מדביקות – ע"י כישוף מתרבך האדם לכוחות הטומאה, ובמקום שיש טומאה אין קדושה, וממילא הוא מתרחק מהדביקות בה'.

ח. למה מצוי כישוף יותר אצל נשים וכושים?

(סנהדרין סז.) "מכשפה אחד האיש ואחד האשה, א"כ מה ת"ל מכשפה? מפני שרוב נשים מצויות בכשפים" (והובא ברש"י עה"ת שם). ובאבות (ב, ח) "מרבח נשים מרבח כשפים"¹⁴.

אדם להשתמש בהן, כי ידע אלקים שסוף המעשה היצא לבני אדם באותן צודיין רע להן כו' לא נאסור רק מצד הנוק שבהן. ועוד כו' ענין אחר שנאסור בעבורו – לפי שכח אותו התערבות עלה כ"כ שמבטל מפעולתו לפי שעה כח המזל הממונה על שני המינים כו' ועל כן נמנענו מלהלות על רוחנו אף כי נעשה בידינו דבר שמראה בנו רצון להחליף דבר במעשי ה' השלימות" (וע' דברי הרמ"ק ודרך ה' שבסמוך המסביר באופן אחר דג"כ מבוסס על יסוד הנ"ל כי כישוף מושך השפעה ממלאכי חבלה).

¹⁴ ובגישין (מה). "בנתיב דרב נחמן בחשן קודא בדיהו" (רש"י: מגיסות הקדרה בידיהן כשהיא רותחת והרואה סבור שאין האור שולטת בהן צדקניות הן), קשיא ליה לרב עיליש – כתיב (קהלת ז, ח), "אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי", הא איכא בנתיב דרב נחמן?

"גרמא להו מילתא (מהרש"א: הן מלתא גופא דבחשן קידרא ומראין עצמן צדקניות הוא גרמא להן דאשתבין ואשתבאי איהו בהדיהו כדי שיתברר לו שלא עשו כן רק ע"י כשפים) ואשתבין, ואשתבאי איהו נמי בהדיהו, וימא חד הוה יתיב גביה ההוא גברא דהוה ידע בלישנא דציפורי, אתא עורבא וקא קרי ליה, אמר ליה מאי קאמור? אמר ליה 'עיליש ברח עיליש ברח', אמר עורבא שיקרא הוא ולא סמיכנא עליה, אדהכי אתא יונה וקא קריא, אמר ליה מאי

וברמב"ם (מור"נ ג, לו) "...ורוב מעשה הכישוף האלה יתנו בהן [=יש בחוקותיהם תנאי] שיהיו העושות נשים על כל פנים, כמו שנמצא שזכרו בהוצאת מים כו', וכן וזכרים כו', ולא נמצאם כלל שיתנו בפעולם אלא נשים [בספרי ע"ז יש הרבה דברים שאומרים דצריך לזה דוקא נשים, אך אין בהם דברים שאומרים דנצרך עבורו רק אנשים] כו', ואחר זאת ההקדמה אשר התבאר לך מקריאת ספריהם הנמצאים עתה בידינו כו', ולהיות הפעולות ההם כולם אמנם התנה ברובם שיעשו הנשים, אמר מכשפה [=לשון נקבה] לא תחיה..."

הרי דכשפים מצוי יותר אצל נשים, וצ"ע למה.

ביאר נשמת חיים (ג, כג) "אמר [שמות כב, יז] 'מכשפה' לא תחיה, ולא אמר 'מכשף', מפני שהכישופים מצויין בנשים יותר, וזה מחמת הטומאה אשר עליהן. וכ"כ בזוהר (פרשת וירא אליו) – אתתא ביומי מסאבותא אית ליה לבר נש לאשתמרא מינה, שהאשה המכשפת בימי נדוהת תצלח יותר מכישופיה מבימי טהרתה, ושם נאמר א"ר אמאי כל דיני חרשין וקוסמין לא אשתכחו אלא בנשייא? א"ל הכי אוליפנא מדאתא נחש על חוה הטיל בה זוהמא כו', ודע שהכשופים על אופנים רבים, וכולם מתפעלים בכח השדים כו', כל המכשפים והמכשפות עושים תנאי עם השד ומוסרים להם נפשותם כו', בחלקת אפריקה, השחורים, עם סכין קטן, מכים אצבעותיהם בין הבשר והצפורן, ומוציאין בתוך קרן אחד של תיש איזה דם, ועמו כותבים על לוח איך מוסרים עצמם לשד, ופועלים נפלאות גדולות כו', וכל מיני הכשופים נמצאים שם כי הם שחורים ונשמתן מסטרא דמסאבא..." (ושם ג, כו) "וזאת

קאמרה? א"ל 'עיליש ברח עיליש ברח', אמר כנסת ישראל כינה מתילא, ש"מ מתרחיש לי ניסא,

"אמר איזיל אחזי בנתיב דרב נחמן, אי קיימן בהימנותיהו (מהרש"א: עם גבריהו הישראלים ואין נבעלות אלא באונס) אהדרינהו (עמי לברוח עמי), אמר נשי כל מילי דאית להו סדרן להדיי בבית הכסא, שמעניהו דקאמון עדי גוברין (אלו השבאין בעלינו הן), ונהדריע גוברין (ישראלים אנשנו שבהנהרעא בעלינו היו, כלומר כשם שהם היו בעלינו כך אלו בעלינו, אין אנו צריכין עוד להם), לימא להו לשבויהו דלירחקנהו מהכא (שירחיקונו מכאן) דלא ליתו אינשין ולישמעי וליפרקין, קם ערק אתא איהו וההוא גברא, לדידיה איתרחיש ליה ניסא עבר במכרה, וההוא גברא אשכחהו וקטלה, כי הדרן ואחן (מהרש"א: בעל כרחן ע"י פירוקא) אמר הו קא בחשן קידרא בכשפים".

ובסוטה (כב). "ת"ר בתולה צליינית (רש"י: בעלת תפלה) ואלמנה שובבית (בעלת שכונות הולכת ומבקרת שכנותיה המדי) כו' הרי אלו מבלי עולם (שאינן אלא נאופות ומכשפות ומראות עצמן כצדקניות שלא יבדקו אחריהן) כו' כגון יוחני בת רטבי (אלמנה מכשפה היתה, וכשמגיע עת לידת אשה, היתה עוצרת רחמה במכשפות, ולאחר שמצטערת הרבה, היתה אומרת אלך ואבקש רחמים אולי תשמע תפלת, והולכת וסותרת כשפיה והולד יוצא, פעם אחת היה לה שכיר יום בביהו, והיא הלכה לבית האשה היולדת, ושמע השכיר קול הכשפים מתקשקשין בכלי כמו שהולד מקשקש במעי האם, ובא ופתח את מגופת הכלי והכשפים יצאו והולד נולד, וידעו כי בעלת כשפים היא)".

תורת העולה על פרקינו אלה בפירוש התשעה התועבות
[=מעביר בנו ובתו באש, קוסם קסמים, מעונן, מנחש,
מכשף, חובר חבר, אוב, ידעוני, דורש אל המתים] שאסרה
לנו התורה האלקית וכולם מסטרא דשמאלא ומסאבא,
בהיות שבני ישראל מלכת כהנים וגוי קדוש, ראוי להתדבק
בטהרה..."

.....

ט. לינה בבית הקברות

להנ"ל יתיישב הקושיא דלעיל (למה אין לינה בבית
הקברות מוכיח שהוא 'שוטה'): כי הרי ראינו כי יכולת
הכישוף מגיע ע"י שמתדבק עם כוחות הטומאה, וממילא
מי שישן בבית הקברות עושה בהשכל ודעת (אלא שהוא
רשע כי עובר על מצות התורה), כי רצונו לידבק לרוח
הטומאה כדי שיוכל לכשף, וכן מבואר ברש"י שם [הלן
בבית הקברות אימור כדין שתשרה עליו רוח טומאה: רוח
שדים שייסיעוהו להיות מכשף". וכע"ז (סנהדרין סה):
"דורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית
הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה (רש"י: שד של
בית הקברות יחא אוהבו ומסייעו בכשפיו)", (ומשמע ג"כ
דכישוף הוא ענין אמיתי המקושר עם כוחות הטומאה,
ואינו רק 'אחיות עינים').

.....

י. למה נתמעטו ענייני הכישוף בדורות מאוחרות,
ולמה נשארו רק במקום שאין שם יהודים?

למה נתמעטו כשפים? הנה גם הגוים כבר תמחו על כך,
וכמ"ש **בנשמת חיים** (ג,יז):

"ענין התרפים הנקראים **אצל האומות אוראקולוס**
oracles, והם צורות ופסלים אשר שם בהשבעות מכניסים
בתוכם רוח טומאה בכח השד מדברים, או כענין מה
שנאמר בפרקי ר' אליעזר ששוחטין אדם ומולקין את
ראשו ומולחין אותו במלח ובשמים, וכותבים על ציץ זהב
שם רוח טומאה ומניחין אותו תחת ראשו, ונותנים אותו
בקיר ומדליקין לפניו נרות, ומשתחווים לפניו, ולכן הארמי
היה מדבר עמהם, ומניין שמדברים, שנאמר כי התרפים
דברו און (וזכריה יב), לפיכך גנבתם רחל שלא יגידו ללבן
שברח יעקב ע"כ [=מדברי הפרקי דר"א], וקלא הוא דלא
פסיק בין חכמי האומות שאלכירטוס מאגנוס עשה בעזר
המזלות ראש אדם אחד עם לשון מדברת גדולות כו', וכן
הודו כל חכמי הגוים [=שיש מושג כזה], הלא תראה
לאקטאנציאו פירמיאנוס בדברו על השדים פרק י"ו מספרו
כו', גם **סיניקא** בס' אידיפו שלו כו', ו**אליריאו משימו** כו',
גם **איוסיביאו** בספר רביעי מהפריפאראסיוני שפתיו ברור
מללו כו',

"וכי תאוה נפשך לדעת על מה זה ועל מה זה נתבטלו
התרפים הללו? דע שפלוטארקו ייחס הדבר לחסרון
המעוננים וקוסמים [=אולי כוונתו דנתמעטו תלמידים

הרוצים להיות 'קוסמים' וע"ז נשתכח הדבר],
ופונפונאסיו בשנותו את טעמו הודה ולא בוש שלא
מצאו כל אנשי חיל ידיהם להבין הדבר בטוב טעם ודעת
[=אולי כוונתו דלא הבינו איך לעשות 'תרפים', א"נ
כוונתו דלא הבינו למה נפסק דבר זה], וקארדאנו חכם
גדול בין אומות העולם בספרו מחלוף הדברים סימן י"ו
פרק צ"ג קיים שנתבטלו כל התרפים בזמן המלחמה
האחרונה בין יוליאוס סזאר Julius Caesar ופומפיו
שהיה קרוב לק' שנים קודם חורבן הבית [=בית שני].

"ועם זה תדע ותשכל אמיתת הדבר, הסכת נא ושמע דברי
חכמים וחדותם [=עכשיו יבאר הסיבה האמיתית ע"פ
חז"ל-] הם אמרו שכל זמן שהנבואה היתה שורה בישראל
מסטרא דימינא, היו אומות העולם מתעסקים ג"כ לידע
העתידות עם השדים וכל סטרא דשמאלא, ויען שכל דבר
מתחזק בהפכו כמו שתראה רוח השושנה מתחזקת בתוך
שומים [=קוצים?] נטועה, כל זמן שהנבואה היתה
מתגברת בישראל היה באומות העולם מתגבר סטרא
דמסאבא, כקופים רוצים להדמות לפעולות אדם כו',
וכאשר התחיל הנבואה להסתלק מישראל, התחיל ג"כ
להסתלק כח סטרא דשמאלא והרוחות האלו.

"ובאשר בזמן הורודוס עדיין רוח ה' דבר אל מנחם, ומלתו
על לשונו אל המלך, והוא עודנו נער, שימלך שלשים
שנים ויותר, ואז נפסק מכל וכל הרוח הנבואי, כי אלו היו
שיירים מהנבואה גם בימים ההם עצמם כפי הקרדאנו ולא
אחרי כן פסו מכל וכל התרפים [=בזמן בית שני עדיין היו
שיירי נבואה, ולכן עדיין היו שיירי 'תרפים', ובאשר
שבסוף תקופת בית שני נפסק גם 'שיירי הנבואה' הנ"ל,
ממילא גם התרפים נפסקו אז].

"או אמור נא שכל זמן שישאל זכו למעלת הנבואה לדעת
העתידות הניח הקב"ה לאומות העולם ענין רוחא
דמסאבא אשר לעת מן העתים היה ג"כ מפרסם האותיות
לבא עליהם, אמנם לאחר שפסקה מכל וכל הנבואה, לא
רצה הקב"ה שיהיה עוד שום דבר בעולם שיאמר עליו
הלא זה הוא חכם הרואה את הנולד.

"ואם תקשה עלי שלא פסקו מכל וכל, בהיות שעוד היום
באיים islands המערביים, כשרוצים לשאול איזה דבר
מהשטן, שותה אחד מהם העשב הנקרא פיאוטה, ומשתכר
עמה, ותכף נופל לארץ, והשד נכנס בו, ושואלים ממנו
דבר, גם סיפרו סופרי העתים שכאשר הגיעו אנשי
פורטוגאל להודו שמעו כי כבר היה מפורסם ביניהם ענין
ביאתם לארץ, באשר השדים הגידו להם ולא כחדו שיא
ה' עליהם גוי מרחוק מקצה הארץ יטריד מנוחתם וירמסום
ברגלם?

"אשיבך מילין שאמת הוא ששם עדיין השדים והתרפים
ידברו כו', אולם בכל מקום מושבות ישראל – אסיהא

והנה היסוד המוסכם לנשמת חיים הריעב"ץ רמח"ל
ומכתב מאליהו מר' צדוק הוא דהפסקת הנבואה גרם
להפסקת כח התרפים אצל הגוים. וכבר מצאנו כן בחז"ל
(וכפי שרימז הריעב"ץ), וכלהלן:

(חגיגה ה:): "כי קא ניהא נפשיה דר' יהושע בן חנניה אמרו
ליה רבנן, מאי תיהוי עלן מאפיקורוסין? אמר להם 'אבדה
עצה מבנים נסרחה חכמתם' (ירמיה מט) – כיון שאבדה
עצה מבנים נסרחה חכמתן של אומות העולם, ואי בעית
אימא מהא י'אמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך (רש"י:
בשוה) (בראשית לג).".

Asia אירופה ומצרים, אשר שם נתפשט אות הנבואה
והתורה האלקית, חשך בעדם ולא יצאו עוד לאור
תרמיתם".

פירוש: הנשמת חיים מבאר דנפסק ענין התרפים בכל
מקומות ישראל אחרי שהופסק מישראל ענין הנבואה.
ולמה זה תלוי בזה? ביאר הנשמת חיים בשני אופנים:

א) כל דבר מתחזק מהפכו, והיינו דכיון דצד הטומאה ראה
איך צד הקדושה משפיע ומתחזק, ממילא גם הוא עשה
כמותו, ב) ה' לא רצה שיהיה מצב שיהיה כח זה אצל
הגוים אם הוא נפסק מישראל. עוד כתב שעדיין נשאר ענין
תרפים וכשפים במקומות שאין שם יהודים¹⁵.

ובס' מגדל עוז להריעב"ץ [אבן בוחן ו,יא עמוד נר]
"הנבואה כבר נסתלקה משמתו נביאים אחרונים חגי זכריה
ומלאכי, ומן אז נכרתו התרפים אשר דברו און ונאלמו,
בושו החושים וחפרו הקוסמים, כי אין מענה אלהים,
והמינים נדמו גם נכלמו, אבדה עצה מבנים נסרחה
חכמתה של אומות העולם..." [ושם, בית המדות, עליית
הטבע עמוד שנט] "ולענין השבעות וקמיעות כו', ומעניני
כישופים והמסתעפים, אם תבקשם הלא תמצאם בס'
שה"ק ומצרך לחכמה ואלים והמאסף להנה ס' נשמת חיים
כי קבצם כעמיר גורנה".

וברמח"ל (דרך ה' ג,ב,ט) "זה לעומת זה עשה האלקים
(קהלת ז,יד) כו', רוח הקודש שלא כדרך הטבע הגשמי, כן
הוצרך שימצא לטוב הגדול הזה – ההיפך, והוא שיוכל
האדם להמשיך חושך ועכירות ורוח טומאה שלא כדרך
הטבעי, והוא ענין טומאת הכישוף והדרישה אל
המתים..." ומשמע כי הוצרך לכישוף היה כדי שיהיה זה
לעומת זה (=שלא להפריע בבחירה חפשית).

ובמכתב מאליהו (ח"ג עמוד 277) "מצינו בדברי ר' צדוק
הכהן צ"ל שכל עוד שהיה קיים יצה"ר של עבודה זרה,
היתה כנגדו הנבואה והיו נסים גלויים בישראל, כי זה
לעומת זה עשה האלקים, שכן לעולם יש שיווי משקל בין
כוחות הקדושה והטומאה, וכל זמן שהיתה נבואה בעולם
שעל ידה משיגים אמונה חושית, היו לעומתה גם כוחות
טומאה מוחשיים שפעלו לצד העבודה זרה, כגון רוח שקר
של נביאי הבעל, כישוף, קסם כו', וזה כדי שתשאר בחירה
חפשית, וכן רואים אנו שבתחלת ימי בית השני בטל יצרא
דע"ז ולעומתו פסקה גם הנבואה מישראל..."

¹⁵ צ"ע דזה יובן רק לפי טעמו השני ולא לפי טעמו הראשון? ע' גם
בסמוך דלכאורה דברי הרמח"ל מובנים יותר – לצורך 'בחירה
חפשית' מוכרח שיהיה משקל שוה לקדושה ולטומאה, וממילא
אחרי שישראל אבדו 'נבואה' היה מוכרח שהאומות יאבדו כוחותם,
ואילו במקום שאין יהודים אין הדבר נחוץ כ"כ. א"כ אולי בזמנינו
ד'טלפון' כו' מחבר את כל חלקי העולם, ממילא הדבר נחוץ יותר,
ולכן נתמעט גם במקומות שאין שם יהודים. הנסתרות לה' אלקינו.